

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

KOGNITIV TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ZARURATI

G‘aniyeva Adiba Tursinboy qizi
Urganch innovatsion universiteti, o‘qituvchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada talabalarda kreativ fikrlashni rivojlantirish hamda ta’lim jarayonida kognitiv texnologiyalardan foydalanish, talablarda tanqidiy, taxliliy fikrlashni rivojlantirish va bir qator olimlarning kreativ fikrlashni shakllantirishga oid qarashlari haqida bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: Kreativ fikrlash, kognitiv texnologiyalar, refleksiya, ta’lim texnologiyalari, aqliy-intellektual salohiyat, refleksiv faoliyat, ta’lim, tarbiya, ko‘nikma, motiv.

ПСИХОЛОГИЧЕСКО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ПОСРЕДСТВОМ КОГНИТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Ганиева Адиба Турсинбой кизи
Ургенчский инновационный университет, преподаватель

Аннотация

В данной статье описывается развитие творческого мышления у учащихся и использование когнитивных технологий в образовательном процессе, требования к развитию критического и аналитического мышления, а также взгляды ряда ученых на формирование творческого мышления.

Ключевые слова: Творческое мышление, когнитивные технологии, рефлексия, образовательные технологии, умственный и интеллектуальный потенциал, рефлексивная деятельность, образование, воспитание, навыки, мотивация.

PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL NEED FOR DEVELOPING CREATIVE THINKING IN FUTURE TEACHERS THROUGH COGNITIVE TECHNOLOGIES

G‘aniyeva Adiba Tursinboy qizi
Urgench Innovation University, Lecturer

Abstract

This article describes the development of creative thinking in students and the use of cognitive technologies in the educational process, the development of critical, analytical thinking in requirements, and the views of a number of scientists on the formation of creative thinking.

Keywords: Creative thinking, cognitive technologies, reflection, educational technologies, mental and intellectual potential, reflexive activity, education, upbringing, skills, motive.

O‘quv-biluv jarayonini maqsadlardan kelib chiqqan holda loyihalash va samarali tashkil etish bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ fikrlash imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Ta’lim jarayonining maqsadga yo‘naltirilganligi bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashga tayyorgarlikni kuchaytirib, bilishga bo‘lgan ichki motivlarning rivojlanishiga xizmat qiladi. Kreativ fikrlash refleksiyalash, mustaqil bilim olish, o‘z fikrini erkin va asosli bayon etish hamda ijodiy faollik ko‘rsatish kabi muhim kompetensiyalarni shakllantiradi. Shu bois kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi vositalar ta’lim mazmunining tarkibiy qismi sifatida o‘quv materiallariga integratsiya qilinadi.

Mazkur sharoitda bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘quv predmeti mazmunini kreativ o‘zlashtirish jarayoni jadallashadi. Kreativ fikrlash natijasida ularning ijtimoiy tajribasi boyib, ijodiy layoqatlari namoyon bo‘ladi. Kreativ fikrlash ko‘nikmalarining shakllanishi bo‘lajak o‘qituvchilarga turli ijodiy imkoniyatlarni ochib beradi va ijodiy xulq-atvor tajribasining rivojlanishiga zamin yaratadi. Shu sababli kreativ fikrlashni rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimida shakllanayotgan yangi pedagogik paradigma doirasida muhim yo‘nalish sifatida qaralmoqda.

Pedagog va psixolog olimlar bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishning samarali algoritmlarini ishlab chiqishga alohida e’tibor qaratmoqdalar. Jumladan, M.Maxmudov, B.Adizov, E.G‘oziyev, M.Davletshin, Ye.V.Bondarevskaya, M.V.Klarin, G.A.Kovalev,

I.A.Kolesnikova hamda N.A.Mitina kabi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida mazkur muammoning didaktik va psixologik jihatlari keng yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda bo'lajak o'qituvchini kompleks rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon an'anaviy didaktik yondashuvlardan tubdan farq qilishi ta'kidlanadi.

Mazkur pedagogik jarayonning innovatsionligi bo'lajak o'qituvchilarning kreativligini maqsadli rivojlantirishga yo'naltirilganligi, ularni faol bilish jarayoniga jalb qilish imkoniyatlarining kengligi hamda bilimlarni kognitiv qabul qilish algoritmlaridan samarali foydalanish uchun qulay sharoit yaratishi bilan tavsiflanadi. Shu jihatdan rivojlantiruvchi pedagogik texnologiyalar bo'lajak o'qituvchilarning kreativ fikrlash faoliyatini faollashtirish va ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishning muhim omili sifatida namoyon bo'ladi.

Bo'lajak o'qituvchilarda refleksiv faoliyat tajribasini shakllantirish asosida kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyoj zamonaviy ta'lim jarayonida tobora kuchayib bormoqda. Ushbu jarayon o'quv faoliyatining asosiy, oraliq va yakuniy maqsadlarida uzviy aks etishi lozim. Refleksiya orqali bo'lajak o'qituvchilar o'z bilish faoliyatini anglaydi, erishilgan natijalarni tahlil qiladi hamda ularni takomillashtirish yo'llarini belgilaydi. Bo'lajak o'qituvchi muayyan ijtimoiy-madaniy mavqega ega shaxs sifatida shakllanib, madaniy boyliklarni o'zlashtirish jarayonida ijtimoiy tajribasini kengaytiradi va shu asosda kreativ fikrlash faoliyatini amalga oshiradi. Madaniy merosni egallash ularda olamni estetik idrok etish, go'zallik va yaratuvchanlikni qadrlash kabi sifatlarni rivojlantiradi.

Kreativ fikrlash bo'lajak o'qituvchi ijobiy shaxsiy fazilatlarini mujassamlashtiradi. Ushbu sifatlarni ta'lim jarayonidagi kreativ faoliyat, oilaviy tarbiya va ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi. Natijada bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy hamda ijodiy faolligi ortadi. Har bir talaba mustaqil, tanqidiy va kreativ fikrlash orqali o'zligini anglash va o'z imkoniyatlarini namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Kreativ fikrlash tizimli pedagogik jarayonlarda bosqichma-bosqich shakllantiriladi. Ushbu jarayonda talabalar voqea-hodisalar va narsa-buyumlarning mohiyatini anglab, ularga ijodiy yondashish usullarini egallaydilar. S.L.Rubinshteyn ta'kidlaganidek, shaxsning tahliliy faoliyati kreativ fikrlashning shakllanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli kreativ fikrlash faoliyati bo'lajak o'qituvchilarni muvaffaqiyatga yetaklovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Maqsadga yo'naltirilgan pedagogik jarayonda shakllangan tanqidiy va kreativ fikrlash esa mas'uliyatlilik, ishchanlik, faollik hamda voqea-hodisalarga ijodiy yondashish ko'nikmalarining rivojlanishini ta'minlaydi.

Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari bo'lajak o'qituvchilarning ijodiy qobiliyatlari va mustaqil fikrlash faoliyatini yangi sifat bosqichiga olib chiqadi. Mazkur texnologiyalar talabalarning kognitiv layoqatlarini namoyon etishlari uchun qulay pedagogik sharoit yaratadi. Natijada har bir talabaning kreativ fikrlash layoqati, kasbiy tajribasi va ijodiy faolligi izchil rivojlanadi. Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirish muammosini o'rganagan E.G'oziyev, M.Davletshin, Z.Nishonova, A.Maslou, K.Rodjers, V.Frankl, shuningdek, B.Adizov, J.Musayev va G.Boymurodova kabi olimlar ushbu faoliyatning psixologik va pedagogik jihatlari ilmiy jihatdan asoslab berganlar.

Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ fikrlash darajasi ularning o'quv faolligini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Kreativ fikrlash ko'nikmalarining shakllanganligi ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga, talabalarning o'z imkoniyatlarini ongli ravishda namoyon etishiga xizmat qiladi. Ilmiy tadqiqotlarda bo'lajak o'qituvchilarning aqliy-intellektual rivojlanishi keng o'rganilgan bo'lsa-da, kreativ rivojlanish darajalari asosan ijodiy faoliyatni mustaqil amalga oshirish, madaniy muloqotga kirishish va ijtimoiy tajribani kognitiv o'zlashtirish jarayonlari bilan bog'liq holda namoyon bo'lishi ta'kidlanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon mazmunan kognitiv xarakterga ega bo'lib, bilish, idrok, tahlil va refleksiya jarayonlari bilan uzviy bog'liq holda tashkil etiladi. Kreativ fikrlash ko'nikmalariga ega bo'lgan bo'lajak o'qituvchilar o'z rivojlanish jarayonlarini rejalashtirish va loyihalashtirish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, kreativ fikrlash natijasida yuzaga keladigan emotsional va xulq-atvor o'zgarishlari, uning kasbiy shakllanishga ta'siri hamda didaktik jarayonlarga ta'sir mexanizmlarining yetarlicha tizimli o'rganilmaganligi ushbu muammoning dolzarbligini yanada oshiradi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ fikrlash jarayoni ijtimoiy voqelik bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanadi. Ushbu voqelik pedagogik jarayonda xalqning ijtimoiy-madaniy tajribasi sifatida namoyon bo'lib, bo'lajak o'qituvchilarni kreativ fikrlashga o'rgatishga xizmat qiluvchi o'zaro aloqador pedagogik shart-sharoitlarni talab etadi. Bo'lajak o'qituvchilar o'z his-tuyg'ulari, emotsional kechinmalari va individual tajribalariga tayangan holda kreativ fikrlash faoliyatini amalga oshiradilar. Kreativ faoliyat jarayonida ular o'z qarashlarini ijodiy tarzda ifodalash, his-tuyg'ularini kreativ mahsulotlarda aks ettirish hamda turli innovatsion ishlanmalarni yaratish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Mazkur faoliyat natijasida

bo'lajak o'qituvchilarda ijodkorlikka xos shaxsiy sifatlar, mustaqillik, tashabbuskorlik va yangicha yondashuv ko'nikmalari shakllanadi. Kreativ fikrlash ko'nikmalari ayniqsa muloqot, dialog va hamkorlikdagi ijodiy faoliyat jarayonida samarali rivojlanadi. Bo'lajak o'qituvchilarda kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish uchun o'quv jarayonida ko'lamli axborotlarni ijodiy o'zlashtirish va kognitiv layoqatlarni faollashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. O'quv materiallari va qo'shimcha axborotlar asosida talabalar o'zaro dialog va hamkorlikka kirishib, yaratilayotgan ijodiy mahsulotlarning shaxsiy hamda kasbiy ahamiyatini anglay boshlaydilar. Ayniqsa, axloqiy-estetik mazmundagi o'quv materiallari bo'lajak o'qituvchilarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda yetakchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Kreativ fikrlash bo'lajak o'qituvchilarda tahliliy faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirib, ularni ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatiga yo'naltiradi. Natijada ularda muammolarni tahlil qilish, o'z fikr va kechinmalarini asosli bayon etish, ijodiy mahsulotlar yaratish hamda dialogik muloqotga kirishish kabi kognitiv faoliyat tajribasi shakllanadi. Kreativ fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan o'quv vaziyatlarini tizimli tashkil etish ta'lim samaradorligini oshiradi hamda bo'lajak o'qituvchilarda kognitiv kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Tahliliy faoliyat tajribasining shakllanishi esa ularning o'z harakatlarining mazmun-mohiyatini chuqur anglashlariga yordam beradi. Pedagogik jarayonlarda bo'lajak o'qituvchilarga taqdim etiladigan o'quv materiallari kreativ fikrlash ko'nikmalarining tizimli shakllanishiga xizmat qilishi lozim. O'quv materiallarini puxta o'zlashtirish va ularni kognitiv idrok etish orqali kreativ fikrlashni rivojlantirish mumkin bo'ladi. O'quv vaziyatlarini tizimli tashkil etish talabalarga o'z his-tuyg'ulari va kechinmalarini erkin ifodalash imkonini beradi. Kreativ fikrlash tanlash, baholash, qaror qabul qilish hamda emotsional holatlarni namoyon etish jarayonlari orqali rivojlanadi. Shu sababli ta'lim mazmuniga kreativ fikrlashni rivojlantiruvchi didaktik vositalar va integrativ bilimlarni kiritish zarur. Mazkur jarayonda o'qituvchining asosiy vazifasi bo'lajak o'qituvchilarning bilim va ijtimoiy tajribani kognitiv o'zlashtirish jarayonlarini oldindan loyihalashdan iborat bo'lib, bu kreativ fikrlashni shakllantirishning muhim pedagogik sharti hisoblanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiruvchi vositalar qatoriga kognitiv texnologiyalar, madaniy qadriyatlar va badiiy-estetik yo'nalishdagi bilimlar kiradi. Mazkur bilimlar ta'lim mazmunining tayanch qismi sifatida uning makro-mazmunini tashkil etishi lozim. Chunki kreativ fikrlashning shakllanishi ta'lim mazmuni bilan bir qatorda xalqning madaniy-ijtimoiy tajribasini kognitiv o'zlashtirish jarayoni bilan ham uzviy bog'liqdir. Madaniy meros, axloqiy-estetik qadriyatlar va ijtimoiy tajriba bo'lajak o'qituvchining tafakkur doirasini kengaytirib, ijodiy yondashuv uchun semantik asos yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Kreativ fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlarni tanlashda pedagoglar muayyan didaktik qoidalarga amal qilishlari zarur. Eng avvalo, ta'lim jarayonida kreativ muhit yaratish muhim ahamiyatga ega bo'lib, bunday muhit talabalarning ijodiy faolligini rag'batlantiradi va kreativ fikrlash ko'nikmalarining tizimli shakllanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ijodiy topshiriqlarni rejalashtirish, muvaffaqiyat vaziyatlarini tashkil etish, sog'lom musobaqalashuv va baholash madaniyatini shakllantirish hamda talabalarning ijodiy imkoniyatlarini erkin namoyon etishlari uchun qulay pedagogik sharoit yaratish zarur. Ayniqsa, iqtidorli bo'lajak o'qituvchilarda kreativ fikrlash ko'nikmalari tezroq rivojlanib, izchil va barqaror namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Olimov Q. T. va boshq. Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi: oliy o'quv yurtlari magistratura talabalari uchun o'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan, 2006.
2. Pedagogika: ensiklopediya. II jild / tuzuvchilar jamoasi. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2015.
3. Tilakova M. A., Eshmuradov O. E. Kreativ qobiliyatlarni rivojlantirish mexanizmlari // Scientific Progress Scientific Journal. – 2021. – Vol. 1. – Issue 6.
4. Tojjiyev M., Tolipov U. va boshq. Pedagogik texnologiya. 1-qism. – Toshkent: Ishonch, 2008.
5. Tolipov U., Usmonbekova M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
6. Erkaboyeva N. Sh. Pedagogik mahorat: o'quv qo'llanma. – Qo'qon: Qo'qon DPI, 2020.
7. Muslimov N. A., Usmonboyeva M. H., Sayfurov D. M., To'rayev A. B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – Toshkent, 2015.
8. Yusupova G. Z. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ faollikni shakllantirish tizimi: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Nukus, 2022. – 52 b.